

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XIII. De habitationibus, & annuâ agrorum commutatione; item de communi omnium totius Germaniæ populorum in pagos divisione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

CAPUT XIII.

De habitationibus, & annuâ agrorum commutatione; item de communi omnium totius Germaniæ populorum in pagos divisione.

DE finibus veteris Germaniæ dictum est. quomodò universa in varia gentium nationumque divisa fuerit nomina, posterius dicitur; ubi antè de moribus universæ gentis ac vivendi ratione satis dissertum fuerit. Mores veterum Germanorum scripto prodiderunt memoriæ posterum cum alii auctores passim, prout historia narratio cuique suggestit; tum maximè Jul. Cæsar, T. Livius, & Cornel. Tacitus. Livius id præstitit, lib. CIV. qui quum totus interierit, hæc ex eo apud epitomatores ejus exstant: *Prima pars libri situm Germaniæ, moresque continet.* Tacitus idem egit in libro, quem privatim de Germanis composuit: Cæsar verò in belli Gallici commentariorum VI; item comment. IV. ubi equidem unius nationis Svevorum (Chattos esse reliquis auctoribus, suo loco reddetur) mores describere proficitur: at si ea cum illis, quæ postea, comment. VI, de universâ Germanorum gente memorat, conferantur, eosdem planè esse, facillè quivis deprehendat. Proinde nos etiam promiscuè utrumque commentarium super universâ gente citabimus. In primis autem notandum, quòd Cæsar dicto comment. VI, *Germanos ait multum ab Gallorum consuetudine, id est, à moribus differre. nam neque Druides eos habere, quemadmodum Galli, qui rebus divinis præsent, neque sacrificiis studere. deorum numero eos solos ducere, quos cernant, & quorum opibus apertè juventur, Solem, & Vulcanum, & Lunam: reliquos ne famâ quidem accepisse.* cui rei maximè adversari videntur ea, quæ à Tacito, in prædicto libro, referuntur. nam & sacerdotes rebus divinis præfuisse, & sacrificiis non minùs, quàm Gallos, studuisse; & deorum maximè Mercurium, dein Herculeum, Martem, Ifidem, Terram matrem, Matrem deum, & Castores coluisse, ipse adfirmat: atque omneis ferè ritus, consuetudinesque, quas Gallis suis adscribit Cæsar, ille Germanis attribuit. Quapropter verius à Strabone, qui haud ita multo post Cæsarem scripsit, quum notior jam reddita Romanis Germanorum gens, prolata videntur ista in lib. VII: Εὐθὺς πίνω τὰ πέραν Ἑβλώ, μετὰ τοὺς Κελτικὰς, πρὸς τὴν εὐ κελικὴν Γερμανὸν νέμονται, μικρὸν ἐξ ἀλλοτρίων τῶν Κελτικῶν φύλων, τὰ πλεονασμῶν τῶν ἀγροτικῶν, καὶ Ἐμερῶν, καὶ τῶν ἑσθῶν. πάλαι δὲ ὡς ἀπλήσοι καὶ μορφῶν, καὶ ἡθῶν, καὶ βίωσιν, ὅντες οἷον εἰρηκαδῶν τῶν Κελτικῶν. id est: *Statim ergo trans Rhenum, post Gallos, versus orientem incolunt Germani, parum differentes à Gallorum gente, feritatis, corporumque magnitudinis, & flavædinis abundantia. ceterum facie, moribus, & victu sunt quales Gallos esse diximus.* Et Dio, lib. XXXVIII, ipsum Cæsarem, quum prælium esset commissurus cum Marcomannis Germanis, eorumque rege Ariovisto, ita apud exercitum loquentem introducit: καὶ ὁρῶν τὴν καὶ τῶν Γαλατῶν ἀντῶν, τῶν ὁμοίων σφίσι, σὺχνοὶ ἡμῖν συμμαχήσεσιν. id est: *Quin & magna Gallorum multitudo, qui hostium similes sunt, nobiscum in prælio erunt.* Vera hæc esse, infra in singulis morum partibus adparebit. proinde in his etiam tradendis, ut in multis aliis, negligentiæ fuisse Cæsarem, judicandum est. Uti gentem fuisse unam **CELTICAM**, Hispanos, Gallos, Britannos, atque Germanos, supra probatum est; sic, moribus quoque penè iisdem universos vixisse, nisi quatenus Hispani ac Galli nonnullas Græcorum Romanorumque consuetudines adsumerint; clarè infra patebit. Sed de Germanis meis præcipuus mihi heic erit sermo. De iis igitur consuetudinibus nunc agam, quæ universis ac singulis Germanorum nationibus fuere communes. ac primùm quidem de habitationibus, ac domiciliis: posthinc de ejusque nationis agrorum divisione.

Auctor noster, dicto libro de Germaniâ, *Nullas, inquit, Germanorum populis urbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se junctas sedes.* At è diverso Jul. Cæsar opida adscribit nonnullis Germaniæ populis: ut, belli Gallici comment. IV, Svevis, id est, Chattis. *Svevos ait, postquam per exploratores, pontem fieri, comperissent, more suo concilio habito, nuntios in omnibus partes dimississe, uti de opidibus demigrarent; liberos, uxores, suaque omnia in silvas deponebant.* item Ubiis, etiam tunc Transrhenanis, in comment. VI. *Ubiis, inquit, imperat, ut pecora deducant, suaque omnia ex agris in opida conferant.* Nec tamen veri est simile, opida Germanis fuisse sub Cæsaris tempora: mox verò, post exitum ejus, interiisse. nam qui Augusti auspiciis, primi post Cæsarem in Germaniæ finibus transgressi, arma bellaque ultra etiam Albim flumen protulerunt: nulla usquam reperierunt opida: ni omnes pariter fallant nos historici: in quibus Vellejus Paterculus ipse, sub Tiberii ductu, per IX illic annos militavit. In Dionis certè historia, lib. I VI, ubi sub eodem Augusto de Varianâ narratur clade, falluntur

tur interpretes, qui *χωρία* vertunt Latinè *opida*. Quem tamen errorem inde natum video, quia paullo antè auctor mentionem facit τῶν πόλεων, in his verbis: Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ ἐν τῇ κελπηκῇ πεδῆ συνωλεσθη. εἶχον πῶς οἱ Ῥωμαῖοι αὐτῆς, σὺν ἀβρόα, ἀλλ' ὡς περ καὶ ἐτυχε χερσὶν ἑλθεῖν καὶ φορητῶν τῶν αὐτῶν ἐκεῖ ἐχρημαζόν, καὶ πόλεις ἀκίονοι ἔς τὴν κόσμον σφῶν οἱ βαρβάροι μετῆρθημιζόντο καὶ ἀνεγὼς ἐνόμιζον, συνώδης τι εἰς ἡλικίας ἐποιοῦντο. id est: *Hæc enim eodem tempore in Germaniâ gesta fuere. Loca quedam Germanie Romani tenebant; non simul, sed ut fortè subacta fuerunt, hinc inde: hibernaque inibi milites eorum habebant, & opida condebant: jamque mores eorum barbari accipiebant in forum conveniebant, commeatusque inter se pacificos faciebant.* Hæc omnia interpretes ad Germaniam Transrhenanam trahunt; fortè etiam inducti istis Flori verbis: *Drusus, in tutelam provinciarum, presidia, atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Al-* 10 *bim, per Visurgim, nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. neque ob-* *securum est, ipsum Varum tunc haud procul Luppiæ amnis capite hiberna habuisse; & ante* *hunc etiam Tiberium ibidem exercitum hibernandi causâ locasse. Verùm falluntur illi* *quàm vehementissimè. nam Dioni ubique Germani dicuntur κελπι, Galli verò γαλλῶν, κελπηκῇ* *autem adpellat, aut propriè ac peculiariter Germaniam Transrhenanam, aut con-* *junctim tam hanc, quàm Cisrhenanam: quâ significatione dicto loco vocabulum id usurpa-* *vit. intellexitque hiberna ista militum Romanorum in ceteriore Rheni ripâ, in quâ legio-* *num fuisse hiberna Magontiaci, Bonnæ, & ad Vetera, alibi verò chortium alarumque, suo* *loco atque ordine monstrabitur. Has igitur Dio voluit τὰς πόλεις, à Romanis exstructas; ad* *quas tunc commeatus ex ulteriore ripâ erant Germanis liberi, ad jus ex ceteriore ripâ pe-* 20 *tendum. qui transitus postea illiciti: sic enim Tencteri Transrhenanus populus, apud* *Ubios Cisrhenanos differunt, referente Tacito historiar. v: Ad hunc diem flumina ac terras,* *& quodammodo cælum ipsum clauserunt Romani, ut colloquia, congressusque nostros arceant; vel,* *quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi, sub custode, ac pretio coiremus. &* *Ubii Tencteriis respondent: sint transitu incustoditi; sed diurni, & inermes. Sed Dionem* *Cisrhenana intellexisse hiberna, atque opida, apertissimè ex mox sequentibus patet; ubi* *sic de Germanis: Δεξάμυροι δὲ τὸ Οὐαρον ὡς καὶ πάντα τὰ περὶ στασὶν ὁμοῦ σφίσι μὴ σῶντες, ἀεὶ ἰσχυρῶς* *αὐτὸν πύρω περὶ τὸν ἑρῶν, ἔς τὴν τῶν Χερσικίδα, καὶ ἀεὶ τὸ οὐίστηρον. id est: Varum ita acceperunt, ut* *omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur, proculque eum ab Rheno, in Cheruscorum finibus, & ad* *flumen Visurgim abduxerunt. In sequenti hinc narratione nihil reperias, quo urbeis in Ger-* 30 *maniâ, vel opida fuisse suspiceris: nisi fortè, illam vocem χωρία sic interpretari sine Ger-* *probili aliquâ ratione velis. Satis igitur jam constat, opida nihilo magis Cæsaris vel Augusti æ-* *vo in Germaniâ Transrhenanâ fuisse quàm Taciti tempore. Sed & ipse Cæsar, prædicto* *comment. v. I, ubi universæ Germaniæ mores describit, opida in eâ agnoscat prorsus nulla.* *In pace, inquit, nullus communis est magistratus: sed principes regionum, atque pagorum, inter suos* *jus dicunt, controversiasque minuunt. itaque impropiè, ac negligenter, ut multa alia passim,* *adpellavit opida in Chattis atque Ubiiis, qui nil nisi meri erant vici, ut mox patebit. cujus* *occasionem ei præbuisse credo speciem opidorum Britannicorum; de quibus sic ipse, belli* *Gallici comment. v: Opidum Britanni vocant, quum silvas impeditas vallo atque fossâ muniver-* *runt; quò incursionis hostium vitandæ causâ convenire consueverunt. Verùm Taciti testimo-* 40 *niū improbare atque infringere item videtur Ptolemæus, qui, l. x circiter annis post Ger-* *maniam Taciti, sub M Aurelio Antonino, si Svidæ credimus, geographiam suam compo-* *nens, x. c. ampliùs in Germaniâ Transrhenanâ recenset loca, quæ τῶν πόλεων vocabulo adficit.* *quæ sanè si πόλεις, id est, opida, seu urbes jam tunc fuerunt; credibile non est, intra l. x, post* *Taciti Germaniæ descriptionem, annos cuncta esse condita: sed jam antè extitisse. Ver-* *ùm & ipsum Ptolemæum falsum hac in re esse, liquet vel ex unius Ammiani Marcellini* *historiâ ubi, quamvis frequens bellorum trans Rhenum memoratio; nulla tamen urbis ali-* *cujus, vel opidi, vel castelli, vel munimenti à Germanis exstructi, fit mentio: locorum au-* *tem, quoties occasio vel usus postulat, eadem descriptio, quæ vicorum, ac villarum apud* *Cæsarem, Tacitum, & alios. Proinde etiam Herodianus, lib. vii, in vitâ Maximini, non* 50 *magis propriè, quàm Ptolemæus fortassis hujus auctoritate atque exemplo inductus, ad-* *pellavit apud Germanos πόλεις, in his verbis: Τὰς τι κώμας ἐμπροσθὲς διαρπαζέειν εἶδεν τῷ στρα-* *τῷ. Ἐμαρτέσει δὲ τὸ πῦρ Πηνέμει) τὰς τι πόλεις αὐτῶν, αἷς ἔχουσι, καὶ τὰς οἰκίσεις ἀπέκαε. id est: Vicosque* *omnes incendendos, diripiendosque militibus concessit. facillimè namque urbes eorum, atque adifi-* *cia omnia ignis depascitur. Rectius sanè antè dixerat κώμας, neque enim ipse Maximinus cum* *exercitu urbem illie ullam offendit, nedum oppugnavit, vel expugnavit, vel denique in-* *cendit. Ridere jam liceat eorum vanitatem, qui hujus vel illius opidi trans Rhenum an-* *tiquitatem è Ptolemæo probare conantur. nisi scilicet fateantur, Ptolemæi, Marcellinique* *faculis*

ſæculis vicos tantum fuiſſe eiſdem nominibus, quibus nunc etiam indigetantur; poſteâ verò, in opidorum modum, mœnibus cinctos. quod multis demum ſæculis poſt Ptolemæi etatem factum. Quum igitur liquidò jam conſtet, antiquis Germanis nullas habitatas fuiſſe urbeis, aut opida, reliquæ eorum habitations quales fuerint videamus.

Antiquiſſimus omnium mortalium habitandi mos fuit is, quem auctor noſter, ſub finem libri de Germaniâ, refert in Fennorum gente, omnium Germanorum, verſus ſeptemtriones & ortum, extremâ. *Fennis, inquit, mira feritas, fœda paupertas. non arma, non equi, non penates. victui herba, veſtitiu pelles, cubile humus. ſola in ſagittis ſpes; quas, inopiâ ferri, oſſibus aſperant. idemque venatus viros pariter ac feminas alit. paſſim enim comitantur, partemque præde petunt. nec aliud in ſantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt juvenes; hoc ſenum receptaculum. id beatus arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus; ſuas alienas que fortunæ ſpe metuque verſare.* Proximus hinc habitandi modus fuit, quem Seneca, in libro de providentiâ divinâ, omnibus in univerſum tribuit Germanis. *Omnès, inquit, considera gentes, in quibus Romana pax deſinit. Germanos dico, & quid quid circa Iſtrum vagarum gentium occuſat. perpetua illos hiems, triſte cælum premit; malignè ſolum ſterile ſuſtentat: imbreſ culmo, aut fronde defendunt.* Nempe palis furcatis, quas cervos vocat Virgilius, quatuor vel pluribus in humum defixis, tectum è culmo, id eſt, paleis è meſſe collectis, aut ex arborum ramis frondibusque compositum imponebatur: quod non tam frigorum, ut quod parietibus carebat, quàm nivium imbriumque erat ſuffugium. Adde his, quæ Ovidius, *Metamorph. lib. 1, de omni mortalium genere tradit:*

*Tum primum ſubière domos. domus antra fuerunt;
Et denſi frutices, & junctæ cortice virgæ.*

Et Juvenalis, *Satyrâ vi:*

*Credo pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, viſamque diu: cum frigida parvas
Præberet ſpelunca domos; ignemque, Laremque,
Et pecus & dominos communi clauderet umbrâ.*

Ceterò meliora eos, præter hæc, habuiſſe, parietibusque ac tectò firmiora domicilia, oftendit auctor noſter prædicto libro, his verbis: *Nullas Germanorum populis urbes habitari, ſatis notum eſt: ne pati quidem inter ſe junctas ſedes. Colunt discreti ac diverſi, ut ſons, ut campus, ut nemus placuit. vicos locant, non in noſtrum morem, connexis, & coherentibus ædificiis: ſuam quiſque domum ſpatio circumdant.* Duo heic habitationum diverſa oftenduntur genera: alterum, quo discreti diverſique invicem atque hinc inde diſperſi colebant; alterum, quo in vicis, veluti in unum certum locum congregati, habitabant. Illud, quia tempore ac naturâ prius fuiſſe videtur, primo loco explicandum puto: de altero poſteriùs agam.

Primum igitur majores noſtri poſtquam cum patre ſuo Aſchenaze in Celticam terram pervenerunt: ſparſim hinc inde in agris ac ſilvis, cum ſuis quiſque liberis atque uxore, ceterâque familiâ, prout ſons, aut campus, aut nemus placuit, discreti diverſaque habuère receptacula, idque multis poſteâ etiam ſæculis; ad eundem ſcilicet modum, uti etiamnum plurimâ ex parte in Helvetiâ montani, & item in Hollandiâ agreſtes habitant homines, priſcum illum Germanorum morem tenaciter ſervantes: niſi quòd apud hos non tantoperè nemus, aut ſons, aut campus ſpectetur. De Germanis, Celtarum parte multo maximâ, Tacitum modò audivimus. de aliis duabus ejuſdem gentis partibus, Britannis atque Gallis, ſic Cæſar belli Gallici comment. v: *Hominum in Britanniâ eſt inſinita multitudo; creberrimæque ædificia, ferè Gallicis conſimilia.* De Gallicis autem ædificiis ita comment. vi, de Ambiorige Gallorum rege loquens: *Sed hoc quoque factum eſt, quòd ædificio circumdato ſilvâ (ut ſunt ferè domicilia Gallorum; qui, vitandi aſtus cauſâ, plerumque ſilvarum ac fluminum petunt propinquitates) comites, familiaresque ejus anguſto in loco equitum noſtrorum vim paullisper ſuſtinerunt.* Hinc hodièque in Germaniâ vicorum opidorumque nomina manent, in *campi, ſilve, & fontis* vocabula deſinentia; quæ Germanis ſunt *feld, wald, & brun;* ſive aliâ dialecto, *wold, & born.* item in Angliâ; ubi dicuntur *field, wood, & borne.* Sæpius tamen ejuſmodi loca adpellata fuère, addito domini, vel ſitus cognomine, *habacula*, ſive *domicilia*; Germanicè *haim, & haus*, ſive *haufen.* quorum illud variè, pro variâ dialectorum ratione, dictum *haim, ham, heim, heem, hiem, hoom, hom, hum:* in quæ hodièque innumera opidorum juxtâ atque vicorum, per univerſam Germaniam atque Angliam nomina terminata videmus. nam hoc etiam certum; quotieſcumque aliquod vici nomen, maximè in Veſtoſaliâ, Friſiâ, atque Hollandiâ, conterminisque regionibus in *em,* vel *om,* vel *um* deſinit; *hem* id, vel *hom, & hum* antiquitus fuiſſe, quamvis nunc in plerorumque ſcriptione *H*

negligatur.

negligatur. In *haus* etiam, & *hausen* permulta hodiè in Germaniâ formata tam opidorum, quam vicorum nomina reperias. quæ & ipsa dialektis variantur, *huus*, & *husen*; item *huys*, & *huysen*. Antiquis Celtis omnibus adpellationem hanc fuisse communem, patet ex Gallorum in Italiâ opido, cui nomen *Bergomum*, sive *Bergamum*; & Hispanorum *Bergusia*. quæ ab ipsis incolis dicta fuisse *Berghom*, & *Bergham*, & *Berghusen*, supra, cap. vii, docui. Sed vocabulum *haim* non modò ad integros vicos, verùm etiam ad pagos, ac denique ad totas nationum regiones transit. unde *Bojohami*, sive *Bojemi* est nomen, apud Strabonem lib. vii, apud Vellejum lib. ii, apud nostrum in libro de Germaniâ: quæ *sedes* fuit *Bojorum*. item *Burgundemi*: quod apud Paulum Diaconum, de gestis Langobardorum, lib. i, cap. xiii, vitiatò vocabulo legitur *VVurgondaib*, pro *VVurgondhaimb*. Ceterum alios quoque in Galliâ Belgicâ populos dispersis habitasse ædificiis, ex Menapiorum, qui contermini fuere Eburonibus, patet exemplo. de Tencteris enim & Usipetibus, Rhenum transgressis, ita Cæsar, comment. iv: *Quas regiones Menapii incolebant, & ad utramque ripam fluminis agros, ædificia, vicosque habebant. Sed tanta multitudinis adventu perterriti, ex his ædificiis, quæ trans flumen habuerant, demigraverunt. & mox: Rhenum transierunt; & omnibus eorum ædificiis occupatis, reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.* De iisdem Menapiis itemque de eorum finitimis Morinis, ita Dio lib. xxxix, in rebus gestis Cæsaribus: οὐ πύλεις ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν καλύβαις διατῶσι. id est: *Urbes non habent; sed in tuguriis degunt.*

Atque hæcenus de situ disperseforum ædificiorum. nunc materiam, ac formam videamus. Noster ibidem: *Ne cæmentorum quidem apud illos, aut tegularum usus. materia ad omnia utuntur* 20 *informi, & citra speciem, aut delectationem.* Explicat hoc probè Herodianus, loco supra dicto, his verbis: εὐμαρέσει (αὐτὸ πῦρ Ἰπτινέμης) πύς τὴ πύλεις αὐτῶν, εἰς ἔχουσι, & πύς οἰκήσεις ἀπίσους. λίθων ἰδὸν πῦρ αὐτῶν ἢ πύλινθων ὀπίων σπῆνις, ἵλας δ' Ὀδενδροί: ὅθεν ζυλῶν εἰς τὸς ἑλενείας, συμπεργυλῶντες αὐτὰ & ἀρμόζοντες, σκλωποσιῶν). hoc est: *Facillimè ignis urbeis eorum arque ædificia cuncta depascitur. rari enim apud illos lapides, aut lateres cocti. sed densas habent silvas; ideòq. lignis quum abundant, iis compositis, compactisq., tabernacula sibi struunt.* Hic sanè mos etiam nunc in omni Bojohæmo & Thuringico saltu observatur. ubi informibus rudibusq; abietibus, ramos dumtaxat & corticem circumcisit, integros parietes tabulataq; componunt. Hæc tamen ædificia quadrangulâ sunt figurâ. illa olim nescio an non Britannorum Belgarumq; ædificiis fuerint confimilia; de quibus sic Strabo lib. i v: Τὰς δὲ οἰκίας ἐν σκωιδῶν & γέρρων ἔχουσι μεγάλας, ἰσοπέδεις, ὄροφον 30 λῶν Ἰπιβαλλοῦτες. id est: *Domos è tabulis atque cratibus habent rotundas, magno imposito fastigio.* Quin etiam nescio an non hoc ipsum Herodianus in Germanicis ædificiis innuere voluit vocabulo σκλωποσιῶν). Belgarum certè ii, qui à Germanis erant orti, Germanicis ferè vivebant moribus. neque verò hoc de ceteris Gallis adfirmat Strabo: qui sanè opida habitabant satis valida, satisq; frequentia; ut vel ex unius Cæsaribus passim patet commentariis. Hesychius in lexico: ὀλίγῳ, οἰκῶν εἰς ὄζον, ὀροπέδου ἔχων πύλινθον, κατισκωιδασμῶν. id est: *Totulus, domus rectum habens in acutum fastigium desinens.* Id nempe est, quod Strabo adpellat ὄροφον πύλινθον. nam uti acuereur, extolli necessum erat. In summo cacumine habuisse spiraculum, quo fumus exhalaretur, haud equidem dubito; quandoquidem hæc etiam ætate ædificia ejusmodi in Norvagiâ conspexi quamvis quadrata; & in magnâ hodiè Germaniæ, versùs Ocea- 40 num, parte, tectorum marginibus, non camino, perrumpit fumus. & in Hungariâ ad Danubii ripam posita vidi piscatorum tuguria, seu tabernacula, ex arundinibus compacta, rotunda, ampla, & altè fastigiata, summo culmine patentia. *Tegularum usum* apud veteres Germanos non fuisse, testatur noster. itaque earum loco straminibus domos intexerunt, ut hodièque in omni ferè Germaniâ agrestes homines, & nonnulli etiam opidani. De Nervii, Germanis Cisrhenanis, testis est disertissimus Cæsar, comment. v, de Q. Ciceronis hibernis, à Nervii oppugnatis, loquens: *Septimo oppugnationis die, maximo coorto vento, ferventes fusili ex argillâ glandes fundis, & servofacta jacula in casas, quæ more Gallico stramentis erant tecta, jacere cæperunt.* Germanicus hic haud dubiè fuit mos. Cæsar quidpe omnes Germanos Cisrhenanos haud rarò in commentariis suis adpellat Gallos, quia Gallicum incolebant solum. 50 Cæterò, quamquàm Strabo Belgis μεγάλας adscribat οἰκίας, tamen rectiùs heic *casas* eas adpellat Cæsar; & Dio, loco prædicto, καλύβας. quin ipse Strabo, eodem lib. iv, Britannos tradit καλυβοπιῶν, id est, *casas*, seu *tuguria struxisse* pro domibus: quum tamen Cæsar ajat Britannica ædificia Gallicis fuisse similia. De Germanicis hæc Seneca, epistolâ xlvii: *Variandâ clade quàm multos splendidissimè natos, senatorum per militia m auspiciantes gradum, fortuna depressit? alium ex iis pastorem, alium custodem case fecit.* Et, aliquot sæculis post Senecam, Marcellinus, lib. xviii: *Sepiment a fragilium penatium inflammata.* Vilia certè fuere, levia, & malè constructa, licet magna. unde etiam istud Senecæ, libro primo, de irâ, cap. x i: *Germanis magnâ*

- magnâ ex parte non tegumenta corporum provisâ sunt, non suffugia adversus perpetuum cæli rigorem. Causam ejus rei reddit Strabo, lib. VII: κοινὸν δὲ εἶναι ἀπασιν τῆς ταύτης τῆς περὶ τὰς μεταβάσεις διμάρεις, ἀλλὰ τὴν λιτότητα τῆς βίβης, ἢ ἀλλὰ τὴν μὴ γαργαῖν, μηδὲ ἠοικεῖν, ἀλλὰ ἐν καλοῦσι οἰκῶν, ἢ φημερον ἔχουσι τῶν ἀσκαυλῶν, τρεφὴ δὲ ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἢ πλάσσει, καθάπερ τῆς Νομάδων. ὡς τὸ ἐκείνους μὴ μῦθοι, τὰ οἰκῶν τῶν ἀρμάξαις ἐπιεργῆς, ὅμοι αὐτῶν δοξῆ, τρεφῶνται μετὰ τῶν βοσκημάτων. id est: Communis omnibus Germaniam incolentibus est mos, facile atque expedite solum mutare, ob tenuitatem victus, tum quod neque colunt agros, neque fructus recondunt: sed in casis habitant, structurâ in unum diem constantibus. cibus autem eis plerumque è pecore, ut Nomadibus. ad quorum etiam imitationem, rebus suis in curruis impositis, quocumque visum, cum pecore abeunt. Antiquissimus hic
- 10 omnium mortalium mos; & à multis gentibus posterioribus etiam sæculis observatus. Eandem causam tradit Cæsar, comment. VI, mores gentis nostræ membratim persequens. *Agriculturæ, inquit, non student; majorque pars victus eorum in lacte, & caseo, & carne consistit. neque quisquam agri modum certum, aut sineis proprios habet: sed magistratus, ac principes in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui unâ coterunt, quantum eis, & quo loco visum est, attribuant agri: atque anno post aliò transire cogunt.* Et comment. IV: *Sed privati ac separati agri apud eos nihil est. neque longius anno remanere uno in loco, incolendi causâ, licet.* In eandem sententiam noster, eodem libro de Germaniâ: *Agri pro numero cultorum ab universis per vices occupantur: quos mox inter se secundum dignationem* (prout quisque aut princeps, aut nobilis, aut plebei ordinis) *partiuntur. facilitatem partiendi camporum spatia præstant. Arva*
- 20 *per annos mutant: & superest ager.* Lipsius heic penè probavit Bambergensis exemplaris scripturam, ab universis vicis occupantur. Verùm ego haud temerè admiserim, uti integra vox per pereat. itaque si illud vices minùs probum videatur; scripserim, ab universis per vicos occupantur: id est, ab universis singulos vicos inhabitantibus. nam certum est, vicatim permutationes istas in singulis civitatibus, sive nationibus factas. Ceterùm ager singulis annis supererat incultus, nempe in parte finium civitatis. quò illud intelligendum, quod Cæsar, commentario proximè dicto, perperam solis Svevis, id est, Chattis, & falsâ ex causâ, attribuit, his verbis: *Publicè magnam putant esse laudem, quam latissime à suis finibus vacare agros. hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse. itaque unâ ex parte à Svevis circiter millia passuum & agri vacare dicuntur: ad alteram partem succedunt*
- 30 *Vbi.* Et ex Cæsare, ut alia, Pomponius Mela, lib. III, cap. III: *Bella cum finitimis gerunt. causas eorum ex libidine accersunt: neque imperitandi, prolatandique, quæ possident; nam ne illa quidem enixè colunt: sed ut, circa ipsos quæ iacent, vasta sint.* Vacabat per annum agrorum pars quietis gratiâ; uti infrequenti anno cò uberiorem frugem produceret. quæ confverudo etiam nunc magnâ in parte Germaniæ observatur. Communem fuisse istum dividendi agros in cognationes, sive vicos, omnibus Celtis, ac fortè aliis quoque ex summâ antiquitate gentibus morem, ex Hispanorum exemplo colligere licet. de Vaccaeis namque, Hispanicâ gente, sic refert Diodorus, lib. V: *Καθ' ἕκαστον ἐτὸς ἀλλοτρίοι τῶν χωρῶν, γαργαῖσι δὲ ἄνθρωποι κατὰς τοιοῦτον ἔτος μετὰ δόξαν ἐκαστῶν τῶν χωρῶν.* id est: *Agros singulis annis diversos colunt: communicatis inter se frugibus, suam cuiq; partem attribunt.* Simile quid de Chattis refert Cæsar, prædicto com-
- 40 ment. IV: *Svevorum gens est longè maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. ii centum pagos habere dicuntur; ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causâ suis è finibus educunt. reliqui, qui domi remanserint, se atq; illos alunt. hirsus in vicem anno post in armis sunt: illi domi remanent. Sic neq; agricultura, neq; ratio atq; usus belli intermittitur.* Pannonicas quoque gentes per cognationes vicos incoluisse, auctor est Appianus in Illyricis. Sed antiquissimum hunc fuisse omnium gentium morem, exemplis nonnullarum conjicio. De Indis ita Stabo, lib. XV: *Παρ' ἄλλοις δὲ τῶν συγκρίσει τῶν περὶ τὰς ἐργαζομένων, ἐπὶ τὴν συγκρίσει τῶν αἰρετῶν φησὶν ἕκαστον εἰς ἄλλοτερον ἔτος.* id est: *Nonnullos per cognationes & communiter agros colere. & quum fructus colligant, quemque portionem suam auferre in anni alimenta.* Mela, lib. I, cap. VIII, de Africâ quibusdam populis: *In familias passim dispersi degunt.* Sed & hodièque in extero orbe, & apud
- 50 Indos nonnullæ nationes per cognationes vicos habitant. Ceterùm causas, cur uno in loco plus anno consistere Germanis nostris haud licuerit, refert idem Cæsar, comm. VI. *Ejus rei, inquit, multas afferunt causas. ne, assiduâ consuetudine capti, studium gerendi belli agriculturâ commutent: ne latos sineis parare studeant* (in suâ scilicet quisq; civitate: foris enim licebat) *potentioresq; humiliores possessionibus expellant: ne accuratius ad frigora atq; aestus vitandos edificent.* (à parvulis quidpe, supra eodem libro, ait duritiei, ac labori studuisse; quò meliores bello forent) *ne qua oriatur pecunie cupiditas; quæ ex re factiones dissensionesque nascuntur: ut animi æquitate plebem contineant; quum suas quisq; opes cum potentissimis æquari videat.* Agriculturam cur neglexerint, causam indicat Tacitus, dicto libro: *Nec arare terram, aut exspectare annum tam facile*

persuaseris, quàm vocare hostes, & vulnera mereri. pigrum quin imò, & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare. At ratio, cur tam malignè habitaverint, satis hæcenus patuit. Addit Tacitus superioribus de ædificandi modo ista: *Quædam loca diligentius illinunt, terrâ ita purâ ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur.* Nempe crateis, Straboni suprâ memoratas, illinebant variâ terrâ, seu argillâ: quæ alibi rubra, alibi cærulea, alibi flava, alibi candida, alibi aliis coloribus frequenter reperitur. Hoc quoque etiamnum quibusdam in locis fieri notavi. Atque hujusmodi ferè fuerunt Germanorum ædificia ad Taciti ævum. cxxx circiter annis post, quàm is librum de Germaniâ conscripsit, Alexandro Mammææ & Maximino imperatoribus, jam lautius habitasse Rheno proximis, ex Herodiani verbis, suprâ allatis, perspicio. sic enim ille: *Λίθων μὲν ἢ παρ' αὐτοῖς ἢ παλίνθων ἐπιών 10* *σπίαν:* id est: *rari enim apud illos lapides, aut lateres cœcti.* Licet raros, tamen nonnullos habuisse testatur. Hinc Marcellinus, lib. xvii, sub Constantio imperatore, id est, circa annum à nato Iesu ccccl, de Juliani Cæsaris exercitu, trans Rhenum in Alemannorum agris ex adverso Magontiaci grassante: *Miles liberè gradicens, opulentis pecore villas & frugibus rapiebat, nulli parcendo. exiraçtùs que captivis, domicilia cuncta, curatis ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat.* Hæc igitur de habitationibus hinc inde per agros dispersis, quas ob id ipsum rectè Marcellinus Romano vocabulo adpellavit *villas*, dicta sufficiant.

Ceterò auctor nofter aliud habitationum genus indicat, eodem loco; quod non minùs in vicis, quàm in agris passim usitatum fuisse, haud dubium est. *Solent, inquit, & subterraneos specus aperire; eosque multo insuper simo onerant; suffugium hiemi, & receptaculum frugibus: 20* *quia rigorem frigorum ejusmodi locis molliunt: & si quando hostis advenit, aperta populaturis abdita autem & defossa aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quòd quærenda sunt.* Frugeis sic tempore belli in Hungariâ condi, probè memini. Sed subterraneos habitare specus, antiquissimum aliis etiam gentibus fuit mos. De Germanis simul & Gallis Cisalpinis sic Plinius, lib. xix, cap. i: *Galliæ universa tela texunt. in Germaniâ autem defossi atque sub terrâ id opus agunt: similiter & in Italiâ, regione Allianâ, inter Padum Ticinumque amneis.* De Sarmatis Mela, lib. ii, cap. i: *Ob sævâ hiemis admodùm assidua, demersis in humum sedibus, specus aut suffossa habitant.* De eadem gente sic Virgilius, γεωργικῶν iii:

*Ipsi in defossis specubus secreta sub altâ
Otia agunt terrâ: congestaque robora, totasq.
Advolvère focis ulmos, ignique dedere.*

30

Xenophon, expedit. Cyri lib. iv, de frigidis Armeniæ partibus: *Αἱ δὲ οἰκίαι ἦσαν κατὰ γῆρας τὸ πρὸς τὴν ἀσπίδα ὡς περὶ Φοῖβας, κάτω δὲ ὀρεῖαι· αἱ δὲ εἰσοδοὶ τῶν μὲν ὑποζυγίους ὄρουσιν, οἱ δὲ αὐθροῦσι καὶ κλιμακίας καὶ θωύων. ἐν δὲ τῶν οἰκίαις ἦσαν αἰγῆς, βόες, οἶες, ὄρνιθες, καὶ τὰ ἐν γῆρα τῶν. Id est: Domicilia autem erant subterranea: quorum ostium simile putei ori; inferiora autem lata. introitus eorum pro jumentis effossi: homines per scalas descendebant. erant autem in eis capre, boves, oves, aves, & que his procreata.* Ex Taciti verbis patet, nullas etiamnum ejus sæculo habuisse Germanos stubas, quas vulgò vocant. Attestatur idem & Seneca, lib. i, de irâ, cap. xi, his verbis: *Germanis quid induratius ad omnem patientiam: ut quibus magnâ ex parte non regumenta corporum provisâ sunt, non suffugia adversus perpetuum cæli rigorem.* Nulla, nisi subterra- 40 *nei specus: quos multo insuper simo onerabant, quo rigorem frigorum ejusmodi locis mollirent.* Eodem spectant illa Mela, lib. iii, cap. iii: *Maximo frigore nudi agunt, antequàm puberes sint. & longissima apud eos pueritia est. Viri sagis velantur, aut libris arborum, quamvis sævâ hieme.* Post Taciti ævum, quando stubis primùm uti cœperint, haud facilè dixerim. Nec scio, an Gallorum hoc sit inventum. in Gallis certè primùm memoratur; nempe à Juliano Cæsare, in Misopogone, his verbis: *ὡς οὐδὲ ἐν τῶν ἀγροῦν πρὸς τὴν ὀρεινὴν καμίνους τὰ πλεῖστα οἰκημάτων ἐκείνῃς ἡμεραινέσθαι, καὶ τῶν τε ἔχον δὲ πρὸς τὸ πρὸς ἀλάσθαι τὴν ἐκ πυρὸς ἀλέαν. ὡς δὲ ὁ χιμῶν ἐπικράτει, & αἰεὶ μείζων ἐπιγίνετο. ἡμερῶν μὲν ὡς ἐπὶ τρεῖς αἰσὶν ἀπὸ τῆς οἰκίας, δεδιῶνς κινήσῃ τὴν ἐν τῶν πύχους ὑψηλῶν καμίνου δὲ ἐνδοῦ ἐκείνου πρὸς κακαμύρον, καὶ λαμπερὸς δόξῃσθαι πῦρ ἡλῶς μετέστιν. id est: Quum 50* *igitur in his rebus durior & agrestior essem, quàm unquam antea, nequaquam cubiculum, in quo requiescebam, caleferi patiebar, quo modo illic pleraque domicilia caminis calefiunt; quamquam ad ignis calorem excipiendum esset oportunum. quumque hiems invalesceret, atque in dies fieret vehementior; ne tum quidem famulis meis permisi, uti domicilium calefacerent; veritus, ne humorem, qui in parietibus erat, commoverem. itaque accensum ignem, & candenteis aliquot carbones inferri jussi.* Stubas eum intelligere, qualibus nunc universa Germania, & aliæ versùs ortum regiones utuntur, maximè cuivis perspicuum esse puto. Sed de privis etiam domiciliis satis dictum.

De

De congregatis ædificiis sic noster, in eodem libro de Germaniâ: *Vicos locant, non in nostrum morem, connexis & coherentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdati sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia ædificandi.* Sic hodièque in plurimâ parte Germaniæ habitatur; maximè in Vestfalia, & Bremensi episcopatu, ducatuque Luneburgiensi: quæ terræ in aliis quoque rebus multum ex præcis gentis moribus retinent. In Silesiâ hujusmodi vicos reperiri ad tri millia passuum extensos. sed & cis Rhenum in Brabantia, & in Arduennâ Vosegâque silvis, item in Normanniâ, simile genus vidi. Quo vocabulo vicum præci Germani adpellaverint, equidem vix dixerim. nunc omnibus dicitur *ein dorf*; & variantibus dialectis, *cen dorp*, *dörp*, *derp*. Vulgus nunc Latinè loquentium adpellat *villam*. quæ vox, ut præcis Latinis, nunc etiam Italis privum in agro ædificium significat. Rectiùs veteres Germanicæ nationes, Franci Burgundiones, Gothi, & alii, qui, primi Galliam Italianamque occupantes, dixere corruptâ Latinâ linguâ *villagium*, quasi Germanicè dicas *ein gehäuse*, id est, *domorum congregatio*. unde etiam nunc Italiae vox manet *villaggio*, & Galliarum *village*; quæ vicum significant. Orosius lib. VII, cap. XXII, & Isidorus lib. IX, cap. II, & IV, in effingendâ (quod suo loco patebit) Burgundionum adpellatione, hæc referunt verba: *Crebra habitacula constituta burgos vulgò vocant.* quæ planiùs traduntur à Liuthprando, lib. III, cap. XII, de iisdem Burgundionibus, his verbis: *Ipsi domorum congregationem, quæ muro non clauditur, burgum vocant.* Hanc equidem antiquissimam fuisse apud Germanos adpellationem, ex vetustissimis eorum locis, *Asciburgio*, *Teutoburgio*, & *Laviburgio*, de quibus suo loco dicam, satis perspicitur. Mirari hæc satis nequeo doctissimi Casauboni opinionem; qui, in Strabonem commentans, negat hanc vocem esse origine Germanicam, sed puram putam Græcam, à Macedonibus ac Thracibus usurpatam; qui *Βύργιον* dixerint pro *μύργιον*. Latinitate autem, post translatum in Thraciam imperium, donatam. Verùm scire ego velim, quum Thracia jam ante Cimbricum bellum Romanorum armis petita fuerit, moxque postea perdomita; quæ factum, uti hæc vox *burgus* apud nullum antiquum auctorem per scripta reperitur. nam ante Vegetium, qui circa annum à nato Jesu fuit cccc, nemo eam retulit. Tum, si non Germanica, sed Græca, à Thracibus, & post à Romanis usurpata; quæro, unde prædicta illa loca *Asciburgium*, *Teutoburgium*, & *Laviburgium*, nomina habuere? à Thracibus, an à Romanis? Thracæ quomodo, aut quando huc pervenerint, haud dispicio.

Romani quum venirent, jam loca sic cum nominibus reperierunt. quamquam ad Laviburgium (quod nunc esse in ulteriore Albi ripâ *Lawenburg*, suo loco ostendam) numquam pervenerunt: aut, si pervenerunt, quod de L. Domitio adfirmat Tacitus annalium lib. IV, non morari sunt. De Thracibus ne quid suspiceris, quasi ab his vox ea Germanis conterminis transdita; neque in ipsâ, quæ propriè Græcis Romanisque dicta fuit Thracia, neque in universæ Thraciæ antiquæ partibus, Mæsiâ, & Getiâ, sive Daciâ, nullum usquam loci legitur vocabulum in *burg* desinens. contra verò tota Germania talibus referta. *Asciburgium* in citeriore Rheni ripâ ne à Romanis demum adpellatum opineris; tanta hujus loci fuit antiquitas, uti jam ante Tacitum quidam Romanorum auctorum fabulari ausi fuerint, ab *Vlyssè id conditum, nominatumque* *Δ' Ἐκαστόργιον*; teste ipso Tacito, sub initium libri de Germaniâ.

Nempe, si hoc Græcâ voce sic ab *Ulyssè* adpellatum; unde alterum illud *Asciburgium* dictum fuerit, quod in Mœni ripâ etiam nunc vulgò vocatur *Ascheburg*; & item vicus in Vestfalia *Aschenburg*, inter duo opida *Lunikhufen* & *Alem*? Sed age; videamus tandem, quid *burgus* Romanis apud Vegetium & alios auctores significet. nam horum maximè auctoritatem nobis opponi video. Vegetius igitur, lib. IV, cap. X, ita: *Quod si ultra jactum teli, in clivo tamen civitatis, subjecta sit vena, castellum parvulum, quem burgum vocant, inter civitatem & fontem convenit fabricari, ibique balistas, sagittariosque constitui, ut aqua defendatur ab hostibus.* Descriptio sanè satis clara ac plana. In eadem mentem vetus glossarium: *ἰούργιον, turris, burgus.* Largiùs sumitur Orosio, lib. VII, cap. XXXI, Paulo Diacono, lib. XI, & Isidoro, lib. IX, cap. II, & IV. quorum duo priores in hæc verba scribunt de Burgundionibus:

Hos quondam, subactâ Germaniâ interiore à Druso & Tiberio, adoptivis filiis Caesaris, per castra dispositos in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse; quia crebra per limites habitacula constituta, burgos vulgò vocant. Idem totidem ferè verbis refert Isidorus: eademque significatione vox ea accipitur in codice juris, titulo De officio præfecti prætoris Africae, lege II, & tit. De fundis rei privatae, lege VI. At quomodo hoc Germaniæ nostræ antiquè convenit: in quâ ne Marcellini quidem ævo, nedum Taciti tempore, ulla turris, ullum castellum, ullus murus; ut satis abundèque supra demonstratum. Et ipse etiam inferioris sæculi scriptor Liuthprandus (vixit quidpe circa annum Christi 1000 cccxl) testatur, *burgum* fuisse Burgundionibus *domorum congregationem, quæ muro non clausa.* Certum igitur est,

aliud apud Germanos antiquos significasse id vocabulum, quàm apud Romanos. Ego equidem, ut antè dixi, antiquissimam hanc adpellationem fuisse domorum complurium congregationibus, id est, vicis, existimo: at non omnibus; sed iis tantum, qui capita fuere totius alicujus civitatis, sive nationis. sic *Matburg* dictum fuit Chattorum caput, quod nudo nomine erat *Mat*, Romanis *Mattium*, teste Tacito, annal. 1: quod nunc, mutatà unà literà, dicitur *Marburg*; ut suo loco aliis etiam ostendetur documentis. sic item, quod *Bataavorum opidum*, sine alio proprio peculiarique nomine, vocatur eidem auctori historiar. v, ipsis incolis erat *Batavenburg*, quia caput gentis: unde hodièque locus is dicitur *Batenburg*. sic *Teutoburgium*, incolis *Theusburg*, Dulgibinorum, ut docebitur, caput, nunc *Dietmelle* in Vestfalià. Atque hujusmodi vicorum, id est, *burgiorum*, seu *burgorum* incolæ antiquis Germanis propriè dicebantur *burger*, & variante dialecto *burgar*. unde illud Isidori loco prædicto: *Burgarii, à burgis dicti; quia crebra per limites habitacula constituunt, burgos vulgò vocant*. Satis igitur jam claret, merè Germanicam hanc antiquissimis temporibus fuisse vocem: quam malè ac parum peritè non modò exteri homines hoc ævo, sed & quidam Germanorum à Romanis deduxerunt; quum ipsi veriùs Romani à Germanis eam acceperint, posterioribus sæculis: quemadmodum & militaris disciplinæ nonnulla, ut patet ex Vegetio, Marcellino, & aliis ejus ævi auctoribus; & in his maximè dignitatum vocabula, *ducatus* & *comitatus*, ipsis antè ignota, aut inusitata: quæ & ipsa imperitè nostri homines, à Romanis nos habere, docent; ut suo loco ostendetur. Sed etymologiam quoque vocis *burg* nunc scrutari haud alienum fuerit. De hac ego sic existimo: nihil aliud eam antiquissimis temporibus significasse, quàm *sepimentum*; quod alià voce patrià dicimus *ein zaun*, & variantibus dialectis, *tuun*, & *tuyn*, nam eadem ratione hodièque in Britannia Angli id propriè vocant *a toÿne*, & Scoti *tune*, quod Gallis est *un bourg*, & *une bourgade*; quodque nos dicimus *ein fleck*, aut *markfleck*, id est, uti nunc interpretantur, *opidulum manibus portusque non clausum*. inferioribus autem Germanis, circa Rheni divortia & ostia, *tuyn* est idem quod reliquis Germanis & Anglis *garden*, & illis alià dialecto *garten*, Romanis *hortus*: nempe, quia & hic sepitur. Quin & Slavis quoque, qui etiam post Germanos nullas habitarunt in Sarmatià suà urbeis, ab eodem argumento opidorum urbiumque vocabula nata sunt *Piszegrod*, *Novvogrod*, *Starygrod*, *Biatygrad*, *Grodno*, *Grodek*, & id genus alia; quæ aliis dialectis efferruntur per *gorod*, *horod*, *grad*, *hrád*, & *hárád*. nam nunc etiam Polonis hortus patrios fer 30 mone dicitur *zágrad*, & *ogrod*; Bojohæmis, sive Czechis *zahrada* & *ohrada*: & sic aliis etiam Slavicis gentibus, pro suà cuique dialecto. unde etiam Polonis *obsẽpire* est *ogrodzic* & *zágradzic*; Dalmatiæ incolis *ográditi*, Bojohæmis *ohraditi*, ac Slavonibus *zahráditi*. Quin Latinorum etiam *hortus* ex eodem fonte profluxisse videtur. quantum enim discrimen inter *horod*, & *hort*? Admodum exiguum. Germanorum certè *gard* cum Slavorum *hárád*, sive *gárád*, & *gorod*, eandem habet originem. unde etiam illa Slavorum in opidis nomina efferruntur Germanis *Naugard*, *Stargard*, & sic reliqua. Inferiores Germani hortum, quem *tuyn* eos vocare dixi, alio vocabulo adpellant *hof*. quo eodem vocabulo eum ipsi, tum reliqui Germani omnes vocant *aulam* regis, principis, vel alius cujusvis domini: & item eum propter ædificium seu domicilium locum, qui sepimento, vel muro inclusus est. Helmoldo in 40 chronico Slavorum aula principis dicitur *curiú*, quæ Adamo Bremení est *cortis*. unde Italis etiam, & Hispanis eadem vox hodièque dicitur *corte*, Gallis verò & Anglis *court*. quam satis ineptè Galli deducunt à Latinà voce *cohors*, sine ullà probabili ratione. Et ipsam Celticam esse, nihilque aliud antiquitus significasse, quàm quod *gard*, *hof*, & *tuyn*, id est, locum consèptum ac munitum, maximè credibile est. Nec mihi heic objiciatur, quòd illud Germanorum *garden* hodiè Italis dicatur *giardino*, Hispanis atque Gallis *jardin*: à quo planè alienum videri possit vocabulum *corte*, sive *court*. nam sic etiam Angli nunc distinguunt inter *garden* & *gard*; per hoc locum tam prope domum, quàm procul domo obsèptum, per illud hortum intelligentes. Sed hodièque Gallicà in lingvâ est vocabulum *court*, 50 quod & ipsum hortum significat. Satis igitur ex his tot tantisque argumentis patere sò puto, vocabulum quoque *burg* antiquissimis temporibus nihil aliud Germanis significasse, nisi locum septum. unde id eodem modo vicorum nominibus adjectum, quemadmodum alia vox Germanica *hage*, sive *hagen*: quam & ipsam multis hodiè vicorum opidorumque vocabulis annexam videmus: nihilque aliud significat, quàm *sepem*, seu *sepimentum* ex virgultis constans; quod Gallis etiam dicitur *une haye*, & Anglis *a hedge*. Neque ego dubitaverim in eadem significatione apud antiquissimos Græcorum fuisse vocem *πύργος* quam illi, posteaquàm muto munita loca habere ceperunt, turribus atque arcibus viderunt. Nam sic quoque Germani nostri, postquàm in Gallià, Rhætià, Noricoque viderunt castella,

stella, atque opida; his nomen dederunt *burg*, quia muris erant septa. unde in hunc usque diem *burg* propriè dicimus *castellum*, sive *arcem*. Hanc autem vocem Celtis atque Græcis fuisse communem, illam verò *gard*, Celtis simul, Sarmatisque & Latinis, mirari nemo dignetur, cui compertum sit, innumera alia quoque esse remotissimis inter se atque ignotissimis gentibus, non modò per hæc terras, quas Asiam, Africam, & Europam vocamus, sed in extero etiam orbe, vocabula earundem rerum communia; quique credat, primævam illam, totique terrarum orbi communem linguam à Deo ad ædificationem urbis Babilonicæ fuisse confusam, atque in varias postea dialectos dissipatam: quâ de re suprâ, cap. VIII, plura mihi dicta sunt. Sed hæcenus de habitationibus veterum Germanorum disle-

10 ruisse sufficiat.

Nunc de divisione agrorum in pagos, quæ & ipsa universis Germaniæ nationibus fuit communis, dicendum est. Pagorum quamvis noster auctor faciat mentionem; non tamen apertè aut disertè docet, quid fuerint. aliunde igitur eorum descriptio petenda. Cæsaris verba, comment. VI, jam antè relata, sunt ista: *In pace nullus communis est magistratus: sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt*. Noster hæc ita: *Eliguntur principes, qui jura per pagos vicosque reddunt*. Pagus igitur non idem qui vicus, quem suprâ descripsimus. Plutarchus in Numâ: *Διὸ καὶ τὴν χωρῆν αὐτὸς Νεμῆας, οἷον εἰρήνης Φίλτρον, ἐνεμίσθητο τοῖς πολιταῖς, ἔμῃλλον ὡς ἠθρομῶν ἀγαπήσας τὴν γῆν, εἰς μέρη τὴν χωρῆν διείλεν, ἀ πᾶντες αὐτοῦ γέγονον*. id est: *Quamobrem agriculturam quoque Numâ, cœu pacis amorisque poculum, miscuit civibus suis: artemque hanc ut bonorum morum effectricem amans, agros in partes distribuit, quos pagos adpellavit*. Pagus igitur integra amplioris alicujus regionis fuit portio. Cæsar comment. I: *Omnis civitas Helvetia in quatuor pagos divisa est*. Ammian. Marcellinus, lib. XXI: *Didicit, Alemannos, à pago Vadomarii exorsos, vastare confines Rhetiis tractus*. Regio fuit satis ampla; nam rex ejus fuit, sive princeps, Vadomarius. idem auctor, lib. XIV: *In Gundomadum & Vadomarium fratres, Alemannorum reges, arma moturus*. & lib. XVIII: *Statim rex quoque Vadomarius venit*. In privilegio Theodorici, Francorum regis: *Monasterium vicorum in eremo vastâ, quæ Vosagus appellatur, in pago Alsacensi, in loco, qui vocatur Vivarius peregrinorum; qui antè appellatus est Murbach, ubi tota Ellatia vocatur pagus*. Aimoinus, lib. IV, cap. CXI: *Imperator reliquum ætatis tempus in pago Varmacensi transegit*. In privilegio Hlotarii 30 imperatoris, Trajectensi Ecclesiæ dato: *In pago Maso, super fluvium Rure, monasterium, quod Berg nuncupatur, ad præfatam sedem Trajectensem sub omni integritate tradidimus*. Anonymus, in vitâ Ludovici Pii: *Flameresheim, in pagum Ripuarium venit*. In legibus antiquis Ripuariorum, tit. XXXI, paragr. III: *Pagus Ripuarius*. de eodem mox ita tit. LXXXVIII, paragr. V: *Provincia Ripuaria*. Apud ipsos Germanos ejusmodi pagorum vernaculum vocabulum fuit *gaw*, & variantibus dialectis, *gâw*, *gew*, *gôw*, *gow*. In traditionibus Fuldenfibus, lib. I, cap. IV: *In pago Salagewe, villa Tubba, in pago VVeringewe*. Hinc etiam nunc Varmacensis pagus dicitur *V Vormesgaw*; & Brisifici montis pagus *Brisgaw*; cujus incolæ in Notitiâ imperii *Brisgavi*: sibi ipsis quondam haud dubiè *thi Brisgaver*. Sic, qui Cæsari, comment. II, III, & VII, *Andes* dicuntur Galliæ Celticæ populi, Tacito in annal. III, sunt *Andecavi*, & rectiùs 40 Plinio, lib. IV, cap. XVIII, *Andegavi*, quasi *thi Andegaver*, à pago, seu regione Andium *Andegan*. Hodièque in Helvetiâ Tigurinus pagus, Cæsari in comment. I, memoratus, dicitur *Zürichgôw*; & alii ibidem *Turgôw*, *Aargôw*, *VVistispurgergôw*. trans Danubium est *Nordgaw*; quæ & Bojaria superior. inter Franconiam & Hassiam, *Buchgaw*; quæ & Fuldenfis abbatia. trans Rhenum, ex adverso Maguntiaci, *Rhingaw*. in Friuliâ *VVestergôw*, & *Oostergôw*. Hænoniæ comitatus, *Hennegôw*: & alii alibi. Pagi tamen veterum Germanorum aliquanto minores fuisse videntur. nam unis Semnonibus, Svevicæ genti, Tacitus, in libro de Germaniâ, centum adscribit pagos: quorum tamen universa civitas Helvetiorum civitatis amplitudinem haud multò superavit. & totidem Cæsar comment. IV, attribuit Chattis, quos Svevos ipse adpellat. Plinius, lib. IV, cap. XIII: *Hillevionum in Scandinaviâ genti, quin-* 50 *gentos*. quæ tamen gens quàm ampla fuerit, sciri haud potest. Sic Tacitus, historiar. lib. IV, Gugernis complures tribuit pagos, in his verbis: *In proximos Gugernorum pagos ductus à Voculâ exercitus: quum tamen exigua fuerit eorum natio, inter Rhenum & Mosam, à Rorâ confluente ad divortium Rheni protensa*.

Ceterò hujusmodi pagi in alias iterum divisi fuere parteis. Tacitus in libro de Germaniâ: *Eliguntur principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, adsunt*. Ab his postea totidem pagi partes dictæ fuere vernaculâ linguâ *hundertien*. unde etiam nunc in Angliâ pagos, quos illi vulgari linguâ *shires*, à veteri Saxonico vocabulo *sejres*, & Latinè *comitatus* adpellant, divisos videmus in parteis,

quæ dicuntur *hundreds*. Eadem apud præfatos Germanos in bello ordinum ductoribus, ceterisque fuisse dignitatum vocabula, quæ domi pagorum vicorumque magistratibus, infra suo loco ostendam. Tacitus, dicto libro antea: *Mixti*, inquit, *præstantur*, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum; quos, ex omni iuventute dilectos, ante aciem locant. *definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter se vocantur; & quod primo numerus fuit, jam nomen & honor est.* Nempe, *thi hunderter* adpellabantur. Posteriores circa Rhenum Germani Latinum vocabulum in linguam suam adfiscientes, ipsas terras dixere *centen*, & *centgerichte*; comiteis verò illos centenos, *centgraven*. At iidem homines, unâ cum ipsis terris, quas regebant, alio nomine dicebantur *ambachte*, & variante dialecto, *ambechte*, quæ vox nunc contracta manet *ambt*, pro quovis officio, seu præfecturâ; ut supra, 10 cap. VII, dictum est. Verus mos videre est in Flandriæ comitatu; ubi hodièque regiones vocantur, *Belle ambacht*, *Cassel ambacht*, *Borborg ambacht*, *Bergen ambacht*, *Vueren ambacht*: & pars ejusdem comitatus, Selandiæ, Hollandiæque proxima, *de vier ambachten*, id est, 15 *ambachtia*. Verùm hæcenus de communi omnium totius Germaniæ nationum agrorum divisione differuisse sit satis.

CAPUT XIV.

De habitu corporum GERMANORUM externo atque interno.

DE origine Germanorum, item de situ veteris Germaniæ, ipsiusque soli naturâ ac 20 cultu postquam satis hæcenus differtum est; proximus hinc videtur labos, gentem ipsam, ac mores ejus, vivendique rationem antiquam quamcuratissimè describere. siquidem ex hac quoque parte multam, ut antè dictum, spectare licebit similitudinem in quinque istis nationibus, Illyriis, Germanis, Gallis, Britannis, atque Hispanis; magnumque inde colligere argumentum, dictas nationes ejusdem fuisse originis, ab uno patre Afchenaze omnes simul propagatas, unoque CELTARUM nomine in universum antiquissimis primisque temporibus adpellatas. nam quòd Bodinus, Ramus & alii Gallorum scriptores, ex hac morum similitudine probare voluerunt, Hispanos, Britannos, atque Germanos à Gallis duxisse originem; ea sanè inepta fuit argumentatio, & consequentia perquam mala. Sed Illyrii, uti Græciæ ex omnibus Celtis proximis, sic primi ma- 30 ximam veterum morum partem abjecerunt: maximè Liburni, ac Dalmatæ: qui soli postmodum Illyriorum adpellationem apud auctores sustinuerunt. In Hispanis atque Britannis multa communia manserunt. quamquam & Hispanorum pars, mari interno proxima, multum à Græcis, colonias illic condentibus, nonnihil à Carthaginensibus, imperium in eos obtinentibus, novi moris acceperunt: & Britannos quoque, oceano undique clausos, tamquam in alio orbe separatim agenteis, nonnullos mores novos, & à reliquorum Celtarum consuetudinibus alienos, adsumsisse credibile est. Quin ex Gallis etiam mari interno proximi, jam inde à regum Romanorum temporibus, multum veterum morum in Græcas verterunt consuetudines; postquam Phocenses Græci literas simul & humaniorem cul- 40 tum, unâ cum Massiliâ coloniâ, intulerunt. unde illud est Macriani in periegesi;

Χερώνια ἢ Κελτοὶ τοῖς ἑσθίν Ἑλλήνων οἰς,
Ἐχόντες οὐκ ὀλίγα πρὸς τὴν Ἑλλάδα
καὶ τὰς ὑπεροχὰς τῶν Ἰταλιανῶν.
Veniunt Galli moribus Græcis;
Familiarissimè erga Græciam,
Et qui inde advenerunt, adfœti.

Reliqui antiquis moribus, sub imperatoribus etiam Romanis, egerunt. unde hæc Strabonis verba, sub initium libri VII: Εὐθὺς τὰ πέραν τῆς Ῥώμης μετὰ τῶν Κελτικῶν, πρὸς τὴν ἑω κελτικῶν, Γερμανοὶ νέμονται, μικρὸν ἑξ ἁλλήλων οἰσίν τῶν Κελτικῶν φύλας, τῶν πλεονασμῶν τῆς ἀρχαιοσύνης, & τῆς μετέπειτα, 50 & τῆς ξανθότητος. πάλαι δὲ πρὸς ἀπὸ τοῖς ἑσθίν μορφαῖς, καὶ ἡθελί, καὶ βίαις οἷσιν οἷος εἰρηκαίμων τῶν Κελτικῶν. διο δὲ δικαία μοι διοικῆσι τῶν Ῥωμαίων τῶν αὐτῶν ἡσθίν τῶν ὀνομα, ὡς αὐτῶν γνησίως Γαλάταις φερέσιν βαλόμενοι γνήσιοι τῶν οἰ γερμανοὶ καὶ τῶν Ῥωμαίων διαλέκτων. Id est: *Protinus trans Rhenum post Gallicos populos, orientem versus sita loca Germani incolunt, à Gallis parum differentes, si feritatis, corporum magnitudinis, & coloris flavis excellentiam spectes. ceterum facie, moribus, & victus sunt quales Gallos esse diximus. quocirca rectè mihi videntur Romani hoc nominis eis indidisse, quum eos fratres esse Gallorum vellent ostendere. genuini enim fratres Romanorum linguâ dicuntur germani. Vera esse hæc omnia, præterquam quod de nomine Germanorum dicit, ex aliis etiam patebit infra auctoribus. Proinde Cæsarem, ut supra dictum, parum exactè cognitos habuisse Germa-*